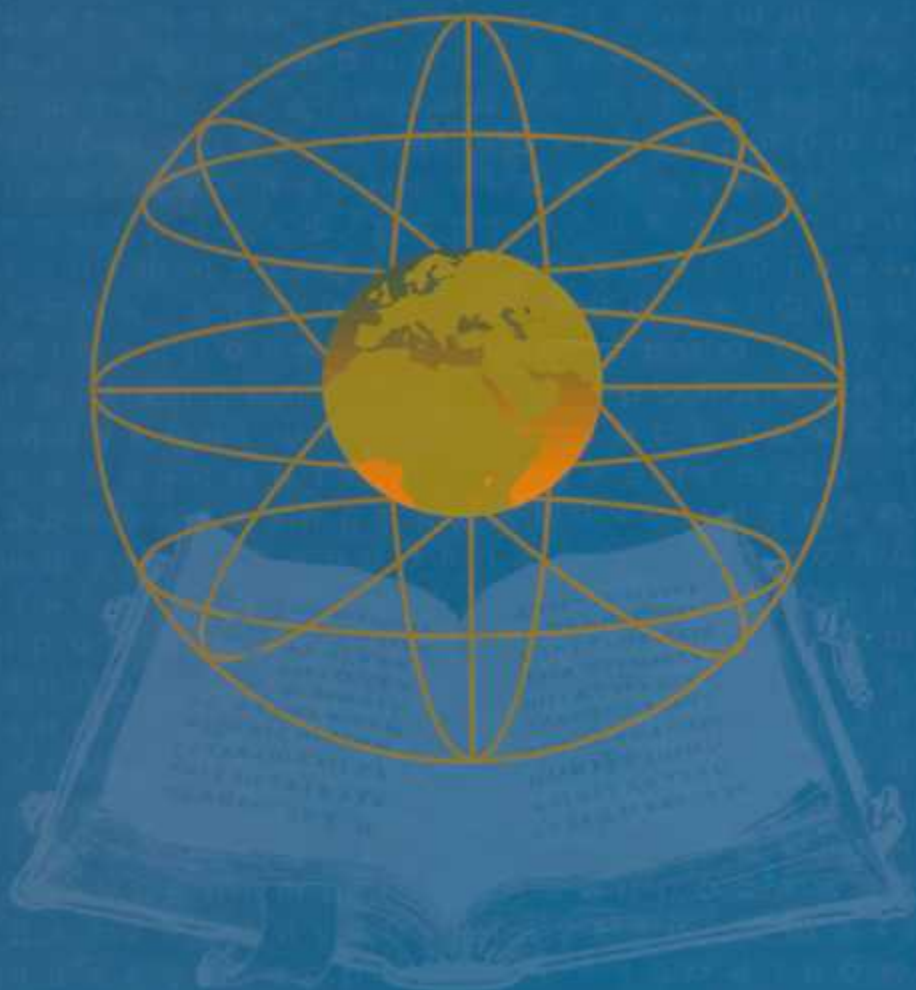

**А. А. Чічановський
О. Г. Старіш**

ІНФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В СТРУКТУРІ СВІТОВИХ КОМУНІКАЦІЙНИХ СИСТЕМ

ПІДРУЧНИК

516.74(0768)
4-57

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Інститут журналістики

А. А. Чічановський
О. Г. Старіш

ІНФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В СТРУКТУРІ СВІТОВИХ КОМУНІКАЦІЙНИХ СИСТЕМ

Підручник

*Затверджено Міністерством освіти і науки України
як підручник для студентів вищих навчальних закладів*

Київ
«Грамота»
2010

*Затверджено Міністерством освіти і науки України
як підручник для студентів вищих навчальних закладів
(лист МОН України № 1/П-3214 від 16.04.2010 р.)*

Рецензенти:

Карпюков О. В., доктор політичних наук, професор (завідувач кафедри
Університету економіки та права «КРОК»);

Квіт С. М., доктор філологічних наук, професор (президент
Національного університету «Києво-Могилянська академія»);

Чемшиш О. О., доктор політичних наук, професор (завідувач кафедри
Севастопольського НТУ).

Чічановський А. А., Старіш О. Г.

Ч-57 Інформаційні процеси в структурі світових комунікаційних
систем: Підручник. — К.: Грамота, 2010. — 568 с.
ISBN 978-966-349-278-X

Підручник містить виклад питань, що пов'язані із сучасними підходами до природи інформації, із становленням парадигми сприйняття цивілізації як інформаційного суспільства, і висвітлює місце та роль комунікаційних систем у контексті глобалізації. У виданні на засадах ноосферної парадигми інформації та теорії відкритих систем узагальнено й систематизовано результати наукових досліджень авторитетних фахівців у сферах новітньої інформатизації, інформаційної політики та інформаційної безпеки держави.

Для студентів, магістрантів і викладачів факультетів журналістики й політології вищих навчальних закладів.

УДК 316.774(075.8)

ББК 60.56я73

ISBN 978-966-349-278-X

© Чічановський А. А., Старіш О. Г., 2010
© Видавництво «Грамота», 2010

ВСТУП	3
МОДУЛЬ I. КОМУНІКАЦІЙНІ СИСТЕМИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	11
Тема 1. КОМУНІКАЦІЯ ЯК ОСНОВА ІНТЕГРАЦІЙНО-ДЕЗІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ЦИВІЛІЗАЦІЇ	12
§ 1.1. Уявлення про глобалізацію	12
§ 1.2. Ресурси цивілізації	26
§ 1.3. Держава в контексті глобалізації	33
§ 1.4. Проблема інформаційної уразливості цивілізації	41
Тема 2. ГЕНЕЗИС ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА	45
§ 2.1. Уявлення про цивілізацію	45
§ 2.2. Становлення інформаційного суспільства	50
§ 2.3. Виклики інформаційного суспільства	55
§ 2.4. Особливості нематеріального відображення дійсності	63
§ 2.5. Комунікація як основа функціонування цивілізації	72
§ 2.6. Система комунікацій	77
Контрольні питання до модуля I	83
Список літератури	83
МОДУЛЬ II. ІНФОРМАЦІЯ: ЕВОЛЮЦІЯ, ВЛАСТИВОСТІ, ЗАКОНОМІРНОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ	85
Тема 3. ФЕНОМЕН ІНФОРМАЦІЇ	86
§ 3.1. Філософія інформації	86
3.1.1. Уявлення про інформацію	86
3.1.2. Еволюція інформації	90
3.1.3. Закономірності трансформувannya інформації	103
3.1.4. Реалізація інформації	110
§ 3.2. Властивості інформації	115
§ 3.3. Інформаційні ресурси	117
§ 3.4. Інформаційний обмін у соціальних системах	122
§ 3.5. Інформаційне право	127
3.5.1. Об'єкти і суб'єкти інформаційного права	127
3.5.2. Юридичні властивості інформаційного продукту	129
3.5.3. Принципи інформаційного права	129
Тема 4. КОМУНІКАТИВНІ ПРОЦЕСИ	134
§ 4.1. Уявлення про комунікацію	134
§ 4.2. Комунікація в системі суспільних відносин	134
4.2.1. Два підходи до комунікації	135
4.2.2. Природа комунікації	136
4.2.3. Структура комунікації	138
4.2.4. Моделювання комунікації	143
4.2.5. Комунікація як трансмісія сигналу (модель Шеннона-Вінера)	144

4.2.6. Комунікація як контакт (модель Якобсона)	145
4.2.7. Комунікація як модель загального досвіду (модель Шрамма)	146
4.2.8. Модель Лотмана	147
4.2.9. Модель Гербнера	148
4.2.10. Нелінійні моделі комунікації	151
4.2.11. Елементна база комунікації	153
4.2.12. Форми комунікації	154
4.2.13. Цілі комунікації	156
4.2.14. Функції комунікації	156
4.2.15. Невербальний вплив і взаємодія	157
§ 4.3. Управління комунікацією	159
Тема 5. ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР	164
§ 5.1. Уявлення про інформаційний простір	164
§ 5.2. Властивості інформаційного простору	165
§ 5.3. Структура інформаційного простору	167
§ 5.4. Суб'єкти інформаційного простору	173
§ 5.5. Функції інформаційного простору	177
§ 5.6. Організація інформаційного простору	177
5.6.1. Символьна організація	177
5.6.2. Візуальна організація	179
5.6.3. Подієва організація	180
5.6.4. Міфологічна організація	181
5.6.5. Комунікативна організація	181
§ 5.7. Інформаційний простір як об'єкт управління	182
Тема 6. ІНФОРМАЦІЙНА ВЗАЄМОДІЯ	185
§ 6.1. Уявлення про інформаційну взаємодію	185
§ 6.2. Психологічний вплив як засіб управління	210
§ 6.3. Види психологічного впливу	215
6.3.1. Маніпулювання	215
6.3.2. Дезінформування	217
6.3.3. Лобювання	219
6.3.4. Пропаганда	220
6.3.5. Управління кризами	223
§ 6.4. Технології психологічного впливу	225
§ 6.5. Психологічний вплив у системі державного управління	230
Контрольні питання до модуля II	231
Список літератури	232

МОДУЛЬ III. ЗАСОБИ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ 233

Тема 7. ЗАСОБИ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ	
ЯК СИСТЕМА	234
§ 7.1. Структура ЗМК	234
§ 7.2. Цілісність ЗМК	239
§ 7.3. Середовище ЗМК	241
§ 7.4. Типологія ЗМК	244
§ 7.5. Аудиторія ЗМК	248
§ 7.6. Інформаційний продукт ЗМК	249

§ 7.7. Призначення ЗМК.....	250
§ 7.8. Типологія інформаційних агентств.....	252
Тема 8. ЗАСОБИ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	260
§ 8.1. Моделі, методи й функції ЗМК.....	260
§ 8.2. ЗМК як інститут демократії.....	265
§ 8.3. ЗМК і держава.....	272
§ 8.4. Політична комунікація.....	276
Тема 9. ДЕРЖАВА Й ЗАСОБИ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ: ДОСВІД КРАЇН РОЗВИНЕНИХ ДЕМОКРАТІЙ.....	289
§ 9.1. Законодавче врегулювання відносин влади й ЗМК.....	289
§ 9.2. Інформаційне законодавство країн розвинених демократій.....	294
9.2.1. Принципи законів про ЗМК.....	294
9.2.2. Механізми саморегулювання ЗМК.....	300
9.2.3. Інформаційні ресурси держави: право доступу.....	304
§ 9.3. Економічне врегулювання ЗМК.....	309
Контрольні питання до модуля III.....	311
Список літератури.....	312
МОДУЛЬ IV. ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ.....	313
Тема 10. ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА.....	314
§ 10.1. Проблеми трансформації держави.....	314
§ 10.2. Основи інформаційної політики.....	320
§ 10.3. Визначення й предмет інформаційної політики.....	325
§ 10.4. Контент інформаційної політики держави.....	329
§ 10.5. Об'єкти і суб'єкти інформаційної політики держави.....	331
§ 10.6. Система інформаційної політики держави.....	333
§ 10.7. Законодавча база інформаційної політики держави.....	335
§ 10.8. Система захисту інформаційної системи.....	338
Тема 11. ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА.....	352
§ 11.1. Основи інформаційної безпеки держави.....	352
§ 11.2. Основи інформаційної уразливості держави.....	358
§ 11.3. Пріоритети інформаційної безпеки.....	362
§ 11.4. Безпека інформаційних ресурсів.....	365
§ 11.5. Особливості прав доступу до інформаційних ресурсів.....	369
Тема 12. ВИМІРЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ.....	372
§ 12.1. Інформаційна безпека: техніко-технологічний вимір.....	372
§ 12.2. Міжнародні критерії інформаційної безпеки.....	385
12.2.1. Критерії оцінки надійності комп'ютерних систем США.....	387
12.2.2. Критерії оцінки надійності комп'ютерних систем Європейського Союзу.....	390
12.2.3. Критерії оцінки надійності комп'ютерних систем України.....	404

§ 12.3. Інформаційна безпека: гуманітарний вимір	405
12.3.1. Уявлення про інформаційну війну	405
12.3.2. Інформаційна зброя	414
12.3.3. Психологічні операції	420
§ 12.4. Міжнародні критерії інформаційної уразливості цивілізації	425
§ 12.5. Інформатизація цивілізацій	430
12.5.1. Політика інформатизації США	430
12.5.2. Політика інформатизації Європейського Союзу	434
12.5.3. Програми сприяння інформатизації зарубіжних держав	441
§ 12.6. Інформаційна безпека національних інтересів України	442
12.6.1. Стан національного інформаційного простору	442
12.6.2. Проблеми інформаційної безпеки національних інтересів України	452
Контрольні питання до модуля IV	457
Список літератури	458

МОДУЛЬ V. СВІТОВІ КОМУНІКАЦІЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ВІЙНИ СУЧАСНОСТІ .....

Тема 13. КОМУНІКАЦІЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ	460
§ 13.1. Громадянське суспільство цивілізації	460
§ 13.2. Глобальна інформаційна матриця	476
§ 13.3. Проект «Echelon»	479
§ 13.4. Методологія інформаційної війни	494
13.4.1. Проблема початку інформаційної війни	494
13.4.2. Типова стратегія інформаційної війни	496
13.4.3. Наслідки інформаційної війни	502
13.4.4. Природа формування цілеспрямованості	507
Тема 14. ПРОБЛЕМА КОЛАПСУ ЦИВІЛІЗАЦІЇ	509
§ 14.1. Ознаки ураження інформаційною зброєю	509
§ 14.2. Колас як невід'ємна властивість системи	513
§ 14.3. Інформаційні хвилі соціального середовища	516
§ 14.4. Психічні програми самознищення	518
§ 14.5. Колас систем класу А	520
§ 14.6. Колас систем класу В	520
Контрольні питання до модуля V	529
Список літератури	530
Висновки	531
Глосарій	541
Додатки	548
Додаток 1. Опис елементів матриці знань системи захисту інформаційної системи	548
Додаток 2. Список скорочень	559
Основна література	562
Нормативні документи	563

Чічановський *Анатолій Анатолійович*
Старіш *Олександр Григорович*

Інформаційні процеси в структурі світових комунікаційних систем

Підручник

*Затверджено Міністерством освіти і науки України
як підручник для студентів вищих навчальних закладів*

Редактор *С. Кашка*
Художній редактор *Ю. Міщенко*
Технічний редактор *І. Селезньова*
Комп'ютерна верстка *С. Злочевської*
Коректор *І. Барвінок*

Підписано до друку 03.08.2010. Формат 60×90/16.
Гарнітура Петербург. Друк, офс. Ум. друк. арк. 35,5.
Обл.-вид. арк. 39,48. Тираж 5000 пр. (1-й завод 1000 пр.).
Зам. № 10159.

Видавництво «Грамота»
Кловський узвіз, 8, м. Київ, 01021

тел./факс: (044) 253-98-04, тел.: 253-90-17, 253-92-64
Електронна адреса: gramotanew@bigmir.net

Свідцтво про внесення до Державного реєстру України
суб'єктів видавничої справи ДК № 341 від 21.02.2001 р.

Віддруковано з готових діапозитивів видавництва «Грамота»
у ДП «Державна картографічна фабрика»
м. Вінниця, вул. 600-річчя, 19, 21100
Свідцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 869 від 26.03.2002 р.

ЧІЧАНОВСЬКИЙ Анатолій
Анатолійович — доктор політичних наук, кандидат історичних наук, професор, дійсний член Міжнародної академії інформатизації — асоційованого члена ООН, професор кафедри міжнародної журналістики Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

СТАРІШ Олександр
Григорович — доктор політичних наук, кандидат технічних наук, професор кафедри політології Національного університету «Острозька академія», член Національної спілки журналістів України, політичний експерт телебачення й радіомовлення.

ГРАНІТО

